

ЕШЧАНИК

ЧАСОПИС ЗА ИСТОРИОГРАФИЈУ, АРХИВИСТИКУ
И ХУМАНИСТИЧКЕ НАУКЕ ♦ ГОДИНА XIII ♦ БРОЈ 13 ♦ 2015 **13**

- ◆ БЕК ВЕЛИКОГ РАТА
- ◆ СЕДАМ ДЕЦЕНИЈА ПОБЕДЕ НАД ФАШИЗМОМ
- ◆ ИЗ ИСТОРИЈЕ ПРАВА, ЕКОНОМИЈЕ, ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА
- ◆ КУЛТУРА, АРХИВИСТИКА

• П Е Ш Ч А Н И К •

Часопис за историографију, архивистику и хуманистичке науке

Издавач: Историјски архив Ниш

Главни и одговорни уредник: Иванка Станчевски

Уредник: Иванка Станчевски

Редакција: др Зоран Ђорђевић, ред. професор • др Миомира Костић, редовна професорка • мр Радоје Костић • Љиљана Ђуровић, архивски саветник • Миљана Ђорђевић, виши архивист

Рецензенти: проф. др Миомира Костић, мр Радоје Костић

Технички уредник: Братислав Сретић

Лектор: Миљана Ђорђевић

Лектор енглеског језика: Даница Милошевић

Компјутерска обрада: Срђан Павловић

Ликовно решење насловне стране: Славољуб Станковић

Штампа: Пунта, Ниш

Тираж: 300 примерака

Часопис излази једном годишње

ISSN 1451-6373

ИСТОРИЈСКИ АРХИВ НИШ

ПЕШЧАНИК XIII

Часопис за историографију, архивистику
и хуманистичке науке

НИШ • 2015 •

HISTORICAL ARCHIVE NIS

SANDGLASS XIII

Magazine for historiography, archivistics and
humanistic sciences

NIS • 2015 •

САДРЖАЈ / CONTENTS /

ГОДИШЊИЦЕ ВАЖНИХ ДОГАЂАЈА / ANNIVERSARIES OF IMPORTANT EVENTS

Век Великог рата – The Century of The Great War

Седам деценија победе над фашизмом – Seventy Years of Victory Over Facism

проф. др Небојша Ранђеловић / PhD Nebojša Randjelović	
Правна и политичка природа Нишке декларације	18
Legal and Political Nature of Niš Declaration	26
Горан Вилић / Goran Vilić	
Момчило Гаврић - најмлађи војник Првог светског рата	28
Momčilo Gavrić - The Youngest Soldier of The First World War	42
Огист Боп (1862-1921) / Ogist Bop (1862-1921)	
За српском Владом од Ниша до Крфа	44
Бобан Јанковић / Boban Janković	
Медицинске мисије западних савезника у Србији 1914-1915	68
Medical Missions of The Western Allies in Serbia 1914-1915	76
Никола Арсић / Nikola Arsić	
Ниш 1915 - руске медицинске мисије у Првом светском рату	77
Niš in 1915 – Russian Medical Missions in The First World War	86
проф. др Мирољуб Стојановић / PhD Miroljub Stojanović	
Канадски јавор у Србији - о књизи Славице Поповић Филиповић „Из постојбине јавора“ Канадско-британска медицинска и хуманитарна помоћ Србији у Првом светском рату	88
Зоран Стевановић / Zoran Stevanović	
Спомен обележја ратницима палим у ослободилачким ратовима 1912-1918. на подручју општине Алексинац	93
Memorials for The Fallen Warriors in Liberation Wars from 1912 to 1918 on The Territory of Aleksinac Municipality	102

Жељко Лазих / Željko Lazić

- Правни и политички карактер приступања
Краљевине Југославије Тројном пакту 104
Legal and Political Nature of Admittance of
The Kingdom of Yugoslavia in The Tripartiate Pact 113

Филип Мирић / Filip Mirić

- Идеолошки оквир страдања особа са инвалидитетом у
Другом светском рату 114
Ideological Framework of Suffering of People with Disabilities in
The Second World War 121

Неда Савих / Neda Savić

- Страдање Срба у ратовима 122
Victimization of Serbs in Wars 130

**ИЗ ИСТОРИЈЕ ПРАВА, ЕКОНОМИЈЕ, ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА /
FROM THE HISTORY OF LAW, ECONOMY AND
SUSTAINABLE DEVELOPMENT**

Милица Станковић / Milica Stanković

- Репресивна реакција на криминалитет насиља у српском праву 132
Repressive Reaction to Crime of Violence in Serbian Law 142

др Мирјана Павловић / PhD Mirjana Pavlović

- Историјски развој новчане казне 144
Historical Development of The Fine 150

проф. др Драган Јовашевић / PhD Dragan Jovašević

- Историјски развој малолетничког кривичног права 152
Historical Development of Juvenile Criminal Law 163

**доц. др Александра Илић Петковић, проф. др Миле Илић,
др Ненад Хафнер / PhD Aleksandra Ilić Petković, PhD Mile Ilić,
MA Nenad Hafner**

- Институционална компонента националне стратегије
одрживог развоја Србије са освртом на улогу локалне самоуправе 165
Institutional Component of The Strategy of Sustainable Development in
Serbia with The Retrospective View on The Role
of The Local Government 177

Ана Јовашевић / Ana Jovašević

- Европски стандарди о заштити предела и право Србије 180
European Standards on Landscape Protection and The Serbian Law 188

Јелена Станојевић, Тања Станишић / Jelena Stanojević, Tanja Stanišić	
Значај аграрног сектора кроз историју економске мисли	189
The Importance of Agricultural Sector Through History of Economic Thought	196

др Нада Г. Новаковић / Nada G. Novaković	
Синдикат и штрајкови у социјалистичкој Југославији	198
Trade Unions and Strikes in Socialist Yugoslavia	213

КУЛТУРА, АРХИВИСТИКА / CULTURE AND ARCHIVISM

проф. др Миомира Костић, доц. др Дарко Димовски,
Александар Михајловић / PhD Miomira Kostić,
PhD Darko Dimoski, Aleksandar Mihajlović

Писменост и неписменост у прошлости и у савременом добу	215
Literacy and Illiteracy in The Present and The Past	224

Милан Ранђеловић / Milan Randjelović	
Саборни храм у Нишу у XIX веку	226
Orthodox Church in Niš in 19 th Century	235

Зоран Пејашиновић / Zoran Pejašinović	
Нишлија Светислав Тиса Милосављевић – бањалучки Перикле	237
The Citizen of Niš - Svetislav Tisa Milosavljević "Pericles from Banja Luka"	246

Милена Жикић / Milena Žikić	
Немачка принцеза Викторији Хоенцолерн у листу „Политика“ 1929. године	247
German Princess Victoria Hohenzollern in The Journal <i>Politika</i> in 1929 ...	256

Миљана Ђорђевић / Miljana Djordjević	
Историјси архив Ниш - резултати научноистраживачког рада у XXI веку	257
Historical Archives in Nis - Results of Scientific Research in 21 th Century	263

Невена Карабашевић, Стојанка Бојовић / Nevena Karabašević, Stojanka Bojović	
Петар Дидић (1868-1949) Сокобањски трговац и народни посланик ...	264
Petar Didić (1868-1949) Tradesman and Deputy from Soko Banja	273

Мирослав Видосављевић / Miroslav Vidosavljević	
Удружење занатлија среза Сокобање (1904-1950)	275
Craftsmen Association of Soko Banja District (1904-1950)	290

Др Миомира Костић 1964 -· редовни професор Универзитет у Нишу,
Правни факултет
Др Дарко Димовски 1984 -· доцент Универзитет у Нишу, Правни факултет
Александар Михајловић -· студент мастер студија Универзитет у Нишу,
Правни факултет

УДК 37.014.22:343.91-053.6(091)

ПИСМЕНОСТ И НЕПИСМЕНОСТ У ПРОШЛОСТИ И У САВРЕМЕНОМ ДОБУ

Апстракт: У раду, аутори су истакли објашњење појма писмености / неписмености. Писменост је способност коришћења расположивих система симбола, који су у основи учења и подучавања, у циљу схватања и састављања, или у циљу сачињавања комуникацијске смислености и знања. Писменост је шири појам од штампане речи, која се чита или пише. Она је обликована контекстом, учесницима, и примењеним технологијама. Данашњи контекст обухвата развој технологија, заједно с визуелним, аудио, гестовним, просторним, или мултимедијалним дискурсом. Неки научници тврде да је у вези с писменошћу увек постојао неки кризни тренутак, историјски посматрано. Узимајући у обзир традицију, критицизам и приступе у односу на писменост, у документима UNESCO издвојене су четири области разумевања писмености: писменост као самостални скуп вештина; писменост као нешто што се примењује, практикује и утврђено је стање; писменост као процес учења; писменост као текст, садржина од речи. У криминолошкој литератури не постоје јединствена схватања о томе како образовање може да утиче на испољавање делинквентних активности (песимистичка и оптимистичка струја), мада статистички подаци показују да се међу делинквентима налази велики број оних са ниским образовањем и нижим степеном културе.

Кључне речи: писменост; неписменост; култура; делинквенција; UNESCO.

Бити писмен, означава особину оне особе која уме да чита и пише, која је описмењена. Писменост обухвата и познавање система писања и читања, као и коректну граматичко-стилску оспособљеност писања.¹ Стога, на први поглед, писменост треба да представља реч коју сви добро разумеју. Али, истовремено, писменост је, концептуално посматрано, термин који у себи носи сложеност и динамичност, и који се стално објашњава и одређује на многобројне начине. Схватања, распрострањена у јавности, о томе шта представљају појмови писменост или неписменост стално су под утицајем академских истраживања, програма рада различитих институција, националног одређења, културних

¹ Речник српскога језика. (2007). Нови Сад: Матица српска, стр. 930.

вредности, као и личних искустава.

У академској заједници, теорије о писмености су се развијале, почев од оних које су у центру интересовања имале промене у човеку појединцу, ка онима које заступају много сложенији поглед и којима је обухваћен много шири социјални контекст, као „описмењено окружење“, или „описмењено друштво“. Тиме се, ипак, утиче на подржавање и омогућавање поступака описмењавања становништва. Као резултати у развоју ових схватања и напредака у односу према писмености, као и разумевања међународне политичке заједнице, дошло се до неких видљивих помака. Најпре, од схватања писмености, као једноставног процеса за постизање основних когнитивних вештина, до употребе тих вештина на начине који доприносе социо-економском развоју, па све ка проширивању капацитета друштвене свести и критичког одраза, као основа за личну и друштвену промену.

Оно што је доступно на Интернету, као отвореној библиотеци, свакако се може сублимирати кроз одређења писмености, као: квалитет или ниво нечије писмености, квалитет читања или писања; или, поседовање образовања: „да се испита нечија образованост“; или, знање о неком одређеном предмету или пољу науке: „побољшање нечијег познавања финансија“.²

Наизглед једноставно, ова одређења могу бити приказана и у својој сложености. Отуда, писменост је способност коришћења расположивих система симбола, који су у основи учења и подучавања, у циљу схватања и састављања, или у циљу сачињавања комуникацијске смислености и знања. Писменост је шири појам од штампане речи, која се чита или пише. Она је обликована контекстом, учесницима, и примењеним технологијама. Данашњи контекст обухвата развој технологија, заједно с визуелним, аудио, гестовним, просторним, или мултимедијалним дискурсом.³

Бити описмењен је срце учења у било којој предметној области. У ствари, бити писмен је предуслов за учење. На начин како студенти напредују током свог школовања и залазе у поједине области све детаљније, концепт писмености постаје све изазовнији. Студенти користе различите изворе знања, уз све сложенију употребу језика и структура, уз посебно софистициране графичке и нумеричке презентације. Они уче стратегије писања и читања, користе различите евиденције и погодне изворе података, у свакој области.

Осим тога, писменост је одувек обухватала колекцију културне и комуникацијске праксе, која се дели међу члановима одређене групе. Како се мења једно друштво и технологија, тако и писменост. Човек 21. века мора да поседује широк спектар способности и вештина, многобројне облике писмености. Ова писменост, као читање штампе on-line или учешће у виртуелним учионицама, представља мултипликовану, динамичку, савитљиву вештину. Слично као и у прошлости, облици писмености су нераздвојно везани уз историјске околности, животне могућности и друштвене путеве појединаца и група.

² *Dictionary.com*, <http://dictionary.reference.com/browse/literacy>, pristup: 11. 3. 2015.

³ *Reflections about the Meaning of Literacy*, April 27, 2012

<http://www.literacyinlearningexchange.org/defining-literacy>, pristup: 11. 3. 2015.

На крају, писменост подразумева континуитет учења, којим се омогућава да појединац достигне своје циљеве, да развије своје потенцијале и своје знање, и да учествује у пуној мери у својој заједници и ширем друштвеном окружењу.⁴

Историјски осврт на писменост и описмењавање

Неки научници, који се више деценија баве феноменом писмености, попут Графа, на пример, (Graff, 1994), тврде да је у вези с писменошћу увек постојао неки кризни тренутак, историјски посматрано. Школе и универзитети стално су представљали лако привлачне мете, с утврђеном одговорношћу и кривицом, у тешким, смутним временима, као и питање писмености становништва. Уз постојеће контрадикције, нивои писмености становништва спонтано служе као симболи и симптоми, узроци и последице. Они, сами по себи, представљају погодне, једноставне симболе за масовну критику, која се не упућује суштинским изворима, или чак, у крајњем, успешној трансформацији тог питања. Зато овај аутор цитира речи историчара Мајкла Каца (Michael Katz) да се скоро стопедесет година уназад образовање предлаже као средство за решавање сваког крупног друштвеног проблема.⁵

Граф чак издваја неколико кључних тачака које се односе на историјат писмености. Наиме, овај аутор истиче да писменост, исто као и школовање и учење, има своје историјске основе и темеље. Исто тако, ови процеси су снажно отпорни на промене. Њихове су основе „фундаментално комплексне“, практично и теоријски. Писменост се поставља у хијерархијски однос моћи и богатства, као супротност егалитарној демократији. Затим, као њен допринос развоју економије, политике, друштва. Чак и елементарна писменост, као и учење и праксовање, представљају психичку, неуролошку и когнитивну радњу. Стицање писмености представља сложен задатак. Стога, различите друштвене околности, значај медија, технологије, педагогије, институционалних поставки, не подразумевају мотивацију појединца саму по себи – уочавање потреба, некада одбрамбених, или испуњених страхом, некада уз велико задовољство и сатисфакцију, је несумњиво већи подстрек, него што су то биолошка старост и социјални статус.

Велики сан реформатора био је у томе да се створе формалне, обавезне, масовне јавне школе „попут очекиване стране за виртуелну универзалну трансмисију минималног нивоа писмености, реципрочно распрострањеног с основним догмама секуларног морала“.⁶

Писменост је део елементарног образовања. Међутим, као главна потешкоћа јавља се распрострањеност евидентирања неједнаких могућности и

⁴ *Reflections about the Meaning of Literacy*, April 27, 2012
<http://www.literacyinlearningexchange.org/defining-literacy>, pristup: 11. 3. 2015.

⁵ Harvey J. Graff. „Literacy, myths, and legacies: lessons from the history of literacy. U: *Functional Literacy: theoretical issues and educational implications*. (Ed. by Ludo Verhoeven). (1994). Nethralands: John Benjamins Publishing. p. 38.

https://books.google.rs/books?hl=sr&lr=&id=z7nbgVnZyYMC&oi=fnd&pg=PA37&dq=history+of+literacy&ots=KMw46lcL6&sig=laSLEIovvw36eMUh3FgVhprYw_s&redir_esc=y#v=onepage&q=history%20of%20literacy&f=false, pristup: 11. 3. 2015.

⁶ Harvey J. Graff, op. cit., str. 50.

школских почетака, од радикално различитих основа за децу из неједнаких друштвених класа, раса, и етичких група, и професорских очекивања, у вези с пособностима различитих младих особа. Родни приступ такође је значајан. Мотивација међу младима умногоме се разликује, у различитим социјалним линијама, али и између деце и младих истог порекла.

Слично томе како појединци прате другачије путеве ка описмењавању и учењу, историјски посматрано, и људска друштва заузимала су различите стазе у достизању виших нивоа популарног описмењавања.⁷

У САД, на пример, постоји дуга традиција у напорима државе за описмењавање становништва, чак дужа од две стотине година. Од најранијих дана оснивања федералне државе, владе су увек обезбеђивале фондове да утемеље, охрабре и прошире програме, ради пружања помоћи одраслим особама да превазиђу образовне потешкоће, које онемогућавају успешно и одговорно учешће у животу и напретку једног народа. Стога, САД су, на нивоу савезне власти, организовале вечерње школе за одрасле, образовање путем курсева, као и школовање за натурализоване Американце. Записи у државним архивама садрже доказе о организованом образовању за одрасле, који датирају још из 18. века. До раних шездесетих година 20. века, сиромаштво и описмењавање одраслих, постали су поновни предмет пажње у САД. Године 1964. донет је Economic Opportunity Act, који у глави другој прописује нормативни темељ основног едукативног програма за одрасле, као посебне буџетске линије. Те прве године, након усвајања закона, САД су издвојиле 18,6 милиона долара за различите програме образовања одраслих.⁸

У Европи, министри образовања ЕУ су поставили заједнички циљ да се стопа петнаестогодишњака, који нису савладали основе читања, смањи са садашњих 20% на 15%, до 2020. године. Према извештају Програма процена ученичких постигнућа (ПИСА) Организације за економску сарадњу и развој (ОЕЦД), у 2009. години, 41% ученика у Бугарској није достигло одговарајући ниво функционалне писмености, а у Румунији 40,4%. Број функционално неписмених се ипак смањило у односу на 2006. годину за 10,1 процентни поен у Бугарској и 13,1 процентни поен у Румунији. Најмање функционално неписмених ученика у ЕУ је у 2009. години забележено у Финској 8,1%.

Према извештају ПИСА за 2009. годину, проценат ученика у Србији који нису достигли ниво функционалне писмености, смањен је са 52% у 2006. години на 33% у 2009. години. По читалачкој писмености ученика, Србија је била испред: Бугарске, Румуније, Црне Горе и Албаније, а заостајала је за Словенијом и Хрватском. Извештај је показао да у ЕУ постоји значајан јаз међу половима, пошто је стопа дечака (26,6%) који нису довољно писмени знатно већа од стопе девојчица (13,3%). Јаз међу половима је најмање изражен у Холандији, у којој према подацима из 2009. године, 10,8% девојчица и 17,9% дечака није савладало у довољној мери читање и писање. Следе Данска (11,5% девојчица и 19% дечака) и Белгија (13,8% девојчица и 21,5% дечака). Тај јаз је највише изражен на Малти,

⁷ Harvey J. Graff, op. cit., str. 43-52.

⁸ *History of the Adult Education Act*, <http://www.naepdc.org/issues/AEAHistory.htm>, pristup: 18. 3. 2015.

у којој 48,4% дечака није савладало у довољној мери писање и читање, а девојчица 24,4%, затим Бугарској (52% дечака и 29,2% девојчица) и Литванији (35,5% дечака и 13% девојчица).⁹

У земљама у којима је неписменост искорењена, питање о писмености се не обухвата пописом. Код нас се оно редовно прати у свим досадашњим пописима, а поставља се свим лицима старијим од десет година. По попису из 2002. године, у Србији је било 232.925 неписмених лица, што је било 3,5% од укупног становништва старијег од десет година. Од броја неписмених, 81,1% је било у централној Србији, или 188.835 лица, а у Војводини 44.090, или 18,9%. Истовремено, удео неписмених у укупном становништву старијем од десет година био је 3,8% у централној Србији, и 2,4% у Војводини.¹⁰ Резултати пописа из 2012. показали су да је број неписмених људи у Србији преполовљен у односу на попис из 2002. године, и сада их има око 165.000, од којих више од 80% чине жене. Непотпуну основну школу има око 677.000 становника Србије или 11%, а 2002. било их је више од милион. С високим образовањем у Србији је нешто више од 650.000 становника, што је скоро 11%, за разлику од 2002. године, када је било 6,52%. Компјутерски је неписмено више од 50% становништва Србије.¹¹

Области разумевања значаја писмености

Од средине 20. века научници су почели да посвећују посебну пажњу дефинисању писмености, а њихов рад имао је непосредне последице у приступима праксе и политике појединих земаља. Научници широког спектра интересовања, из области психологије, економије, лингвистике, социологије, антропологије, филозофије и историје, почели су да учествују у дебати разноликог контекста о томе шта је писменост и како је она повезана у ширем смислу с образовањем и сазнањем. Узимајући у обзир традицију, критицизам и приступе у односу на писменост, у документима UNESCO издвојене су четири области разумевања писмености. То су: писменост као самостални скуп вештина; писменост као нешто што се примењује, практикује и утврђено је стање; писменост као процес учења; писменост као текст, садржина од речи.¹²

Писменост као самостални скуп вештина обухвата умеће читања, писања и говора. Најубичајеније разумевање писмености је управо у томе, да је то скуп процењивих вештина, посебно когнитивних вештина читања и писања, које су независне од контекста у коме су стечене и од прошлог живота те особе. Ово схватање писмености обухвата и умећа рачунања, као и способност приступа знању и информацијама.

⁹ „Недовољна писменост проблем и у ЕУ и Србији“, 7. 9. 2012.

<http://www.euractiv.rs/srbija-i-eu/4670-nedovoljna-pismenost-problem-i-u-eu-i-srbiji>, приступ: 24. 3. 2015.

¹⁰ „Слика неписмености у Србији“, Београд: *Демографски преглед*, год. IV, бр. 16/2003, стр. 1.

<http://www.minrzs.gov.rs/files/doc/porodica/Demografski%20pregled/2003/16%20Slika%20nepismenosti%20u%20Srbiji.pdf> приступ: 24. 3. 2015.

¹¹ „У Србији 165.000 неписмених“, <http://www.dnevnik.rs/drustvo/u-srbiji-165000-nepismenih>, приступ: 24. 3. 2015.

¹² *Understandings of literacy*, p. 148. http://www.unesco.org/education/GMR2006/full/chapt6_eng.pdf приступ: 10. 3. 2015.

Следећа област разумевања писмености односи се на то како се писменост примењује, практикује и утврђеном је стању, па више представља начин скретања пажње на писменост као вештину примењену на прави начин. Шездесетих и седамдесетих година 20. века, оваквим схватањем иницијално се истицао значај писмености на социо-економски развој.

Писменост као процес учења, подразумева да када неко учи, тај постаје описмењен. То је један од андрагошких принципа, или теорије образовања одраслих, по којој је ученик у центру едукативног процеса, уз критичку рефлексију тог центра.

Писменост као текст, садржина састављена од речи, је четврти начин разумевања писмености, као предметно одређење, у коме је природа тог текста састављена и коришћена од стране писменог појединца. Текстови се разликују, у зависности од предмета и жанра. Овај начин подразумева анализу садржаја, слично социо-лингвистичком дискурсу.¹³

Објашњења писмености неминовно воде објашњењу супротне појаве – неписмености. Један од прегалника филозофске мисли 20. века А.Н. Вајтхед (Alfred North Whitehead) је рекао: „Не незнање, већ незнање незнања је смрт знања“. У науци се наводе различити изрази, као неписменост, полунеписменост, функционална неписменост, које су праћене фрустрацијама, узнемиренешћу и разочарењем особе код које је уочена мањкава писменост. Осим тога, спомиње се и прикривена неписменост, која означава игнорисање, односно незнање сопственог незнања. Неписмене особе скривају своју неписменост од себе, и често не схватају у потпуности информације и идеје које примају из спољног света. И пошто неписменост никада, као таква, није била идентификована од стране саме неписмене особе, она је скривена и од других.¹⁴

Последице неписмености

Неписменост може да погађа како индивидуу, тако и друштво, у целини. То се односи на следеће аспекте живљења: ограничење способности да се приме и разумеју суштаствене информације; наезапосленост (стопа незапослености је 2-4 пута већа код оних с нижим степеном образовања, него код оних с вишим образовањем); нижа зарада; обављање једноставнијих послова; ограничење могућности целоживотног учења и професионалног развоја; неизвестан финансијски положај; придавање малог значаја читању и образовању у породици, што често води ка интергенерацијској трансмисији неписмености; низак ниво самопоштовања, који може довести до изолације; утицаји на здравље (неписмене особе доживљавају повреде на послу, потребан им је дужи опоравак и чешће су злоупотребе медикамената, услед незнања о томе како да заштите своје здравље и зато што имају тешкоће код читања и разумевања релевантних информација, као упозорења, дозирање, контраиндикације).

¹³ Understandings of literacy, op.cit., p. 149-152.

¹⁴ *Applied Scholastics*, <http://www.appliedscholastics.org/education-issues/hidden-illiteracy-the-ignorance-of-ignorance.html>, pristup: 10. 3. 2015.

Неписменост има и своје последице по друштво. Пошто је писменост суштинско средство за појединца и друштво да буду конкурентни у условима нове глобалне економије, многе позиције остају непопуњене услед помањкања личне способности да се оне досегну. Тешкоће око разумевања социјалних извора умањују ниво укључивања у заједницу и учешћа у грађанском друштву.¹⁵

У криминолошкој литератури не постоје јединствена схватања о томе како образовање може да утиче на испољавање делинквентних активности (песимистичка и оптимистичка струја),¹⁶ мада статистички подаци показују да се међу делинквентима налази велики број оних са ниским образовањем и нижим степеном културе.¹⁷ Међу многим факторима везаним за утицај школе на криминалитет, посебно се истиче неуспех у школи, напуштање школе и низак ниво образовања. Слаб успех у учењу, понављање разреда, слабо напредовање у савлађивању школског градива, утичу на немогућност стицања потребног знања и образовања, недостатак радних навика, као и на појаву одређених сметњи у понашању, као што су: бежање од школе, скитња, алкохолизам, наркоманија, проституција, вршење кривичних дела.¹⁸

Фактор напуштања школе сматра се основним узроком делинквенције и појаве наркоманије међу децом. Резултати истраживања су понекад контрадикторни, поготову када се установи да су многа девијантна понашања учињена од стране оних који похађају школу, али је, опет, једноставније открити или ухапсити оне који су напустили школу. Исто тако, вероватније је да ће делинквентно понашање, поготову оно учињено с групом вршњака, олакшати доношење одлуке да се напусти школа.¹⁹ Школска средина, као и потешкоће око уклапања у новформиране односе захтевају способност прилагођавања, која има скоро одлучујући допринос за дететов даљи однос према школи и образовању и за евентуалну појаву девијантног и делинквентног понашања, чак више него што је допринос интелектуалних способности.

Међутим, процеси образовања и школовања, иако садрже низ недостатака техничке и садржајне природе не могу имати дејство непосредног криминогеног фактора. Када дете потиче из деградиране породице, школа тешко може да утиче на дете у супротном смеру од онога у породици, који је примаран, зато што нова средина, с посебним захтевима и специфичним ауторитативним односом, само додатно оптерећује и збуњује већ виктимизирано дете. Сами родитељи ће

¹⁵ *Consequences of illiteracy*, <https://www.fondationalphabetisation.org/en/foundation/causes-of-illiteracy/consequences-of-illiteracy/> pristup: 10. 3. 2015.

¹⁶ Ломброзо је истицао да деца која већ у основној школи показују стигмат рођеног криминалца треба да буду издвојена и подвргнута специјалном третману, планираном тако да јача инхибиторне факторе и угуши криминалне нагоне. Mannheim, H., *Comparative Criminology*, London, Routledge and Kegan Paul, 1970, Vo. 1, p. 224.

¹⁷ Милутиновић, М., *Криминологија*, Београд, Савремена администрација, 1988., стр. 323-324.

¹⁸ Константиновић-Вилић, С., Николић-Ристановић, В., *Криминологија*, Студентски културни центар Ниш, Ниш, 1998. стр. 315.

¹⁹ Клинард наводи разврставање начина напуштања даљег школовања, и то као: нехотично напуштање, напуштање због менталне заосталости и напуштање школе од стране интелектуално способне деце. Clinard, V. M., *Sociology of deviant behavior*, New York, Holt, Rinehart and Winston, Inc. 1968. p. 715.

постати обесхрабрани у условима социјалне изолације, сиромаштва, брачног раздвајања или недостатка друштвене потпоре, а као последица њихове деморалисаности, они ће бити мање способни да успоставе контакт са децом нижих интелектуалних могућности и да им пруже подршку у развијању емоционалне контроле, спремности за учење и другим друштвеним вештинама. Сви ови недостаци утичу да дете буде лоше припремљено за друштвене и образовне захтеве које поставља школа. Такође, дете које крене у школу с развијеним способностима да испољава агресивност и осећа неиспуњеност је лоше припремљено да савлада читање, што представља најзначајнији образовни задатак првих година у школи.

Осим тога, још једна особина, у многобројним високо ризичним факторима јављања насиља и антисоцијалног понашања код деце, јесте недостатак породичне подршке за остварење доброг владања у школи и залагања да се савлада школско градиво. Деца из таквих породица се зближавају с децом сличних особина и понашања, што ствара велике тешкоће наставницима који несвесно постају недоследни у свом односу према ђацима, вербално их злостављају и стварају принудни однос са децом. Због тога, неки социолози истичу да “иронијом животног искуства” насилни обрасци понашања наставника оживљавају породично искуство високо ризичне деце и појачавају њихово проблемско понашање. Тако се између агресивне, одбојне деце и наставника ствара јаз који онемогућава пружање подршке проблематичној деци. То се нарочито може да одрази у контактима између родитеља и наставника, у коме родитељ осећа понижење и бол због дететовог понашања.²⁰

Она деца која испољавају рано и непрекидно антисоцијално понашање су више склона томе да покажу неуспех у учењу још у основној школи и мањак привржености школи. Рано испољавање непрекидног антисоцијалног понашања у првим годинама основне школе предсказује да ће се касније јавити криминално и насилничко понашање. Деца која показују антисоцијално понашање, као што су агесија, негативистичко расположење и изливи беса, током периода основношколског узраста, имају већу вероватноћу да се упусте у злочин и насиље као адолесценти и одрасле особе, него деца која не испољавају антисоцијално понашање. Неуспех у учењу је фактор ризика насиља и делинквенције који се испољава као показатељ у каснијим годинама основношколског образовања, док недостатак привржености школи доводи до веће склоности ка делинквенцији, него код младих који прихватају свој положај и улогу ђака, као нешто што је жељено и води оспособљавању за живот.

Неколико закључних разматрања

Комуникација међу члановима групе не представља посебну специфичност људског рода, већ и чланови других виших и нижих животињских врста имају своју особену комуникацију. Међутим, проналазак писма ипак

²⁰ Coie, J., Prevention of Violence and Antisocial Behavior, u: Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse and Delinquency, (ed. Ray DeV Peters, Robert J. McMahon), SAGE Publications, Thousand Oaks, London, New Delhi, 1996., p. 7-9.

представља неупоредиво важније средство за комуникацију, него било које друго „материјално помагало путем којих поруке стижу од својега извора (даваоца) до оних којима су намењене (прималаца)“.²¹ Како Звонаревић опажа, проналазак писма омогућио је да поруке међу људима бивају одашиљане и примане, независно од онога ко их је упутио, или створио. Јер, домет поруке више није зависио од јачине човековог гласа, или звука удараца бубњева.

Начин, средства и циљеви који се остварују разменом порука међу људима условљен је многобројним егзогеним и ендогеним карактеристикама, а посебно крајњим невидљивим, или ближим, видљивим циљевима који се желе остварити. Нити је свако дејство одашиљане поруке прихватљиво за друштво, у датом тренутку, нити увек неприхватљиво. Крај 20. и почетак 21. века донели су нови, убрзани вид комуникације, преко посебног техничког средства, компјутера, и виртуелног света, Интернета. Техничка описмењеност покренула је многе од светских револуција на прагу 21. века, с једне стране, док су и многе индивидуалне аспирације, тежње, догађаји, у појединачним људским животима, донели неслућене изазове.

Питање писмености и описмењавања становништва није индивидуални, ничим регулисани процес, који треба да зависи од воље појединаца. То је државно питање, приоритетно, у циљу остваривања националног интереса народа, па стога мора функционисати уз одређене буџетске стандарде, предвиђене не само за постизање крајњег циља – основног описмењавања становништва, већ за стварање високо софистициране мреже стручњака и институција, који би се овим питањем бавили. Искорењивање неписмености код нас мора бити приоритетни задатак свих учених људи. Потреба за школом и стицањем сазнања треба да нас врати у време Доситеја Обрадовића, чији „Живот и прикљученија“ и даље приповеда о насушној потреби људи за знањем.

²¹ Звонаревић, М. *Социјална психологија*. Загреб, Школска књига, 1976., стр. 379.

PhD Miomira Kostić 1964 -- full professor, Faculty of Law, University of Niš
PhD Darko Dimovski 1984 -- associate professor, Faculty of Law,
University of Niš
Aleksandar Mihajlovic -- student of master studies, Faculty of Law,
University of Niš

Summary

LITERACY AND ILLITERACY IN THE PRESENT AND THE PAST

Communication among group members is not a specificity of human kind, since members of other higher and lower animal species also have this specific kind of communication. However, the invention of alphabet represents a much more important means of communication than any other "material tool by means of which the messages are transmitted from the source (sender) to the final destination (recipients)." As Zvonarević observes, the invention of alphabet has enabled messages among people to be sent and received, independently from the person who has sent them or created them, the range of a message no longer depending on the volume of the human voice or the sound of the drum beats.

Manner and means of message exchange among people and the aims that are achieved through them are conditioned by many exogene and endogene characteristics, and especially by the final invisible or the closer more visible aims to be reached. Neither is each transmitted message acceptable for society at a given moment nor is it always unacceptable. The end of the 20th and the beginning of the 21th century have brought a new, much faster means of communication, over a special technical tool called the computer and the virtual world, the Internet. Thus technical literacy has initiated many of the world's revolutions at the treshold of the 21th century, on the one hand, while at the same time many individual aspirations, strivings and events in individual human lives have brought, on the other hand, many unprecedented challenges.

However, the issue of literacy and becoming literate is not an individual, non-regulated process that should depend on the will of individuals. This is the state issue of high priority in order to achieve the national interest for the people, and therefore it must be regulated under certain budgetary standards, provided not only to achieve the final goal-the basic literacy of the population, but also for establishing a highly sophisticated network of experts and institutions to deal with this issue. Eradication of illiteracy in our country must be a top priority of all the educated people. The need for education and acquiring knowledge should take us back to the times of Dositej Obradović, whose "Life and Adventurous Events" still professes the essential need of people for knowledge.